

Фінанси і банківська справа

УДК 336.71:65.012.32

І.І. Біломістна

Особливості формування теоретичних підходів до визначення фінансових ресурсів банку як економічної категорії

Досліджено сутність дефініції «фінансові ресурси банку» на основі узагальнення теоретичних уявлень та морфологічного аналізу, що дозволило уточнити її економічний зміст за рахунок включення всіх джерел формування фінансових ресурсів (залучені, запозичені, власні кошти) та врахування їх логістичної спрямованості.

Ключові слова: фінансові ресурси банку, банк, морфологічний аналіз, активи, пасиви, кошти, банківські ресурси.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації суспільства, нестабільності фінансових ринків, посилення конкуренції в діяльності банків за умов дефіциту фінансових ресурсів особливої актуальності набувають питання вибору стратегії ефективного управління ними. Банківська система як базис розвитку економічної системи держави і банки як її елементи, повинні формувати достатню кількість наявних фінансових ресурсів для задоволення фінансових потреб суб'єктів господарювання, населення, формування відповідних резервів, підтримки власної ліквідності. Тому фінансові ресурси банку виступають як об'єкт дослідження і розглядаються на всіх рівнях та етапах управління, бо мають ключове значення у функціонуванні економічної системи будь-якої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з управлінням фінансовими ресурсами банків, знайшли відображення в працях таких українських науковців, як М. Д. Алексеєнко, О. В. Васюренко, Ж. М. Довгань, А. М. Мороз, С. М. Павлюк, І. М. Федосік, В. В. Рисін. Серед російських учених слід назвати праці В. В. Кисельова, О. І. Лаврушина та представників західної фінансової науки в особі Дж. Ф. Сінкі, Д. Полфремана, Р. Г. Габбарда.

У своїх працях дослідники досить детально розглянули ресурси банку, або банківські ресурси, але дефініція «фінансові ресурси» майже не зустрічається, в той же час, як велике значення має вивчення саме сутності з метою вдосконалення системи управління ними.

Метою статті є розвиток науково-методичного забезпечення управління фінансовими ресурсами банку на основі логістичного підходу шляхом дослідження та узагальнення теоретичних підходів до визначення фінансових ресурсів банку як економічної категорії.

Викладення основного матеріалу. Банківський сектор – це бізнес, в якому банки, задовольняючи потреби ринку в потрібних фінансових ресурсах або наданні певних видів банківських послуг, отримують за це прибуток. Основний прибуток складається за рахунок залучення тимчасово вільних коштів у суб'єктів фінансового ринку за певну плату та розміщення їх в основному шляхом надання кредитів особам, які їх потребують, за вищу плату. Додана вартість складається з розподілу ризику та ліквідності, надання інформаційних послуг, тому, аналізуючи

діяльність банків, необхідно акцентувати увагу на джерелах залучення фінансових ресурсів та напрямках їх розміщення.

Досліджуючи питання формування, розміщення й використання фінансових ресурсів банку, слід насамперед визначити економічну сутність фінансових ресурсів банку.

Банківська діяльність складається з пасивних та активних операцій. За рахунок перших в основному формуються фінансові ресурси, за рахунок інших розміщуються за різними напрямками. Головним напрямом вкладення є кредитування фізичних та юридичних осіб, що мають потребу у фінансових ресурсах.

В умовах фінансової кризи проблема пошуку й залучення ресурсів має визначальне значення. Саме тому проблема становлення й розвитку ринку фінансових ресурсів банку набуває першочергового значення.

Узагальнення праць окремих спеціалістів щодо дефініції «фінансові ресурси», на думку авторів, можна класифікувати таким чином (табл. 1, складена автором).

В. В. Кисельов виділяє поняття «ресурсна база» й ототожнює його з поняттям «фінансові ресурси». На думку авторів, це неправильно, бо перше ширше порівняно з другим. Л. А. Костирко, Т. В. Пащенко, М. М. Агеев запропонували визначення, що відображає відносини, які виникають у процесі розподілу фінансових ресурсів суспільства в банківській системі країни в цілому, на макрорівні, але не врахували усіх джерел формування фінансових ресурсів банків.

Російські вчені Н. Г. Антонов та М. А. Пессель визначають сутність ресурсів банку через пасиви. На думку авторів, таке визначення не досить повно розкриває сутність ресурсів банківської установи, бо пасивні операції – це лише одне, хоча й основне, джерело формування ресурсів банку, тому недоцільно робити визначення одного поняття через інше.

О. І. Лаврушин пропонує трактувати ресурси комерційних банків, відображаючи не всі джерела їхнього формування та напрями використання. І. М. Федосік зазначає напрями використання коштів поняттям повномасштабної банківської діяльності, але не враховує такого джерела ресурсів, як запозичені кошти.

Ж. М. Довгань, окрім традиційних ресурсів, у поняття включає й реальні можливості банку не лише акумулювати грошові зобов'язання боргу чи власності, а й здатність отримувати прибуток від проведення дохідних банківських операцій, і поєднує його в поняття ресурсний потенціал, що є більшим за сутністю порівняно з досліджуваним терміном.

Переважає більшість провідних учених-економістів послуговується практично однаковим визначенням. Деякі з них вказують на те, хто є розпорядником коштів, а деякі – ні. В наведених визначеннях не звертається увага на джерела формування банківських ресурсів, що дуже важливо в умовах конкурентної боротьби за обмежені фінансові ресурси.

У зарубіжній літературі поняття «ресурси банку» як самостійний термін, що підлягає вивченню й дослідженню, практично відсутній. Так, Е. Рід, Р. Коттер, Е. Гілл, Д. Полфреман цього терміна взагалі не використовують і не розглядають його як об'єкт самостійного дослідження [15].

Основні джерела грошових ресурсів вказуються при розгляді пасиву балансу банку й при аналізі формування ресурсів банку в процесі здійснення банками пасивних операцій і мають більше практичне, ніж теоретичне значення.

Банківські пасиви досліджують з точки зору їхнього обсягу, структури, пов'язаних із банківським портфелем чи балансом, а також із позиції управління пасивами [15].

Таблиця 1

Узагальнення підходів до визначення дефініції «фінансові ресурси банку» в літературних джерелах

№ з/п	Літературне джерело	Зміст визначення
Не звертається увага на джерела формування фінансових ресурсів банків		
1.	А. М. Мороз [1]	Ресурси комерційного банку – це сукупність коштів, що є в його розпорядженні та використовуються для виконання активних операцій.
2.	А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовяченко [2]	Банківські ресурси – це кошти, що є в розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших активних операцій.
3.	О. А. Кириченко [3]	Банківські ресурси – це сукупність коштів, які перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших активних операцій.
4.	Р. І. Тиркало [4]	Банківські ресурси – це сукупність грошових коштів, що перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних та інших операцій.
5.	Н. Д. Барковський [5]	Під банківськими ресурсами розуміється сукупність усіх грошових коштів, що перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних та інших операцій.
6.	О. М. Петрук [6]	Банківські ресурси – сукупність грошових коштів, що перебувають у розпорядженні банків та використовуються ними для виконання активних та інших операцій.
7.	М. Д. Алексеєнко [7]	Банківські ресурси – це сукупність грошових ресурсів і виражених у грошовій формі матеріальних, нематеріальних та фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і можуть бути використані ними для здійснення активних операцій та надання послуг.
Виділяють поняття «ресурсна база»		
8.	В. В. Кисельов [8]	Ресурсна база комерційного банку – сукупний капітал, який створюється в результаті проведення банком політики збільшення власного капіталу та залучених коштів і використовується для здійснення активних операцій з метою реалізації суспільних і власних інтересів.
Відображає відносини, які виникають у процесі розподілу фінансових ресурсів суспільства в банківській системі в цілому		
9.	Л. А. Костирко, Т. В. Пащенко, М. М. Агєєв [9]	Фінансові ресурси банку – це грошові і прирівняні до них потоки коштів, які перебувають у його розпорядженні та формуються в результаті розподілу й перерозподілу національного доходу і призначених для виконання фінансових зобов'язань та фінансування розширеного відтворення.

Продовження табл. 1

№ з/п	Літературне джерело	Зміст визначення
Визначаються через пасиви		
10.	Н. Г. Антонов, М. А. Пессель [10]	Пасиви – це, по суті, ресурси банків... Пасиви комерційного банку формуються в процесі здійснення пасивних операцій.
Визначаються джерела формування, окрім запозичених коштів		
11.	О. І. Лаврушин [11]	Ресурси комерційних банків – це їхні власні капітали та фонди, кошти, залучені банками в процесі пасивних, а також активно-пасивних операцій (у частині перевищення пасиву над активом), що використовуються для активних операцій банків.
12.	І. М. Федосік [12]	Ресурси комерційного банку – це сукупність власних, залучених і цільових фінансових коштів банку, що перебувають у безпосередньому його розпорядженні та використовуються на його розсуд для здійснення повномасштабної банківської діяльності.
Розглядається за двома підходами		
13.	Ж. М. Довгань [13]	У вузькому розумінні банківські ресурси – це акумульовані банком вільні грошові кошти економічних суб'єктів на умовах виникнення зобов'язань власності чи боргу для подальшого розміщення на ринку з метою отримання прибутку. У широкому розумінні поняття «ресурс» (від французького «resources») трактується не лише як «засоби» і «засапи», а й як «можливості». Тому, окрім традиційних ресурсів, це поняття включає й реальні можливості банку не лише акумулювати грошові зобов'язання боргу чи власності, а й здатність отримувати прибуток від проведення дохідних банківських операцій.
14.	В. В. Рисін, М. В. Рисін [14]	У вузькому розумінні банківські ресурси – це акумульовані банком вільні грошові кошти економічних суб'єктів на умовах виникнення зобов'язань власності чи боргу для подальшого розміщення на ринку з метою отримання прибутку. У широкому розумінні – це сукупність власних і залучених грошових коштів та фінансових інструментів, які перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними в процесі здійснення активних банківських операцій чи надання послуг.

Р. Г. Габбард розглядає банківську діяльність через визначення джерел надходження і використання коштів банку, які підсумовуються в балансі, вивчаючи при цьому відображені в ньому активи й пасиви та різницю між ними (власний капітал). Треба зауважити, що автор, займаючись пасивами, виділяє такі джерела їх формування, як залучені та запозичені кошти [16]. Дж. Ф. Сінкі як основне балансове рівняння розглядає рівність банківських активів, з одного боку, і суми банківських пасивів та власного капіталу, з іншого [17].

Можна стверджувати, що дефініцію «фінансові ресурси банку» західні автори не вивчають як об'єкт самостійного дослідження. Джерела формування коштів банку вивчаються з позицій пасиву балансу банку, а також при аналізі формування ресурсів банків у результаті здійснення ними пасивних операцій і мають прикладне значення. Банківські пасиви досліджуються з точки зору їхнього обсягу, структури, витрат і цін, пов'язаних із банківським портфелем чи балансом, та взаємозалежності цих факторів [16].

Особливість дослідження західними дослідниками ресурсів банку саме під таким кутом пов'язана з тим, що, окрім банків, інші фінансово-кредитні установи також можуть здійснювати залучення коштів, надавати позики, виконувати розрахункові та інші операції. В західній економічній літературі відзначається, що «деякі властиві банку функції можуть здійснюватися іншими установами, наприклад, фінансовими компаніями, ощадними касами» [18]. Тобто згадані та інші операції банків не можуть розглядатись як специфічні, притаманні саме їм операції, бо вони властиві й іншим фінансовим установам.

Для детальнішого розгляду дефініції «фінансові ресурси» автор виконав морфологічний аналіз складових, наведений у табл. 2, де розкривається кожна базова категорія фінансових ресурсів. Першою складовою, яка входить до визначення сутності фінансових ресурсів, є «кошти», під якими згідно зі словником економічних термінів слід розуміти гроші, капітал та матеріальні цінності [19]. Наступна складова – «залучені кошти», які є основним джерелом формування фінансових ресурсів банків і включають у себе кошти, отримані на зворотній та платній основах від фізичних чи юридичних осіб, які на визначений термін та на визначених умовах перебувають у розпорядженні банку і використовуються для здійснення банківської діяльності.

Інше джерело формування фінансових ресурсів банку – «запозичені кошти», якими банк користується, як правило, у випадку, якщо не може негайно задовольнити попит за рахунок залучених коштів.

Стабільним та прогнозованим джерелом поповнення фінансових ресурсів є, звісно ж, власні кошти банку, які можна спланувати, поповнити, які створюються спеціально для забезпечення економічної стабільності банку і як наслідок банківської системи.

Наступні складові – пасиви та активи і як наслідок пасивні й активні операції. Діяльність, яку банк здійснює для поповнення фінансових ресурсів, називається пасивними операціями. Операції з розміщення залучених та запозичених коштів є активними. Залежно від цього виділяють пасиви банку, тобто всі залучені та запозичені кошти, включаючи власні кошти, та активи – ресурси, що контролюються банком у результаті попередніх подій і з яких передбачається отримання прибутку.

Активні операції тісно пов'язані з пасивними. Банк, розміщуючи грошові кошти в активи, постійно стежить, щоб частина коштів перебувала у вигляді обов'язкових та вільних резервів і терміни вкладень в активи відповідали термінам залучення коштів у пасиви. Класифікація активів за видом операцій включає:

Морфологічний аналіз визначення сутності дефініції «фінансові ресурси банку»
(складено автором)

№ з/п	Складова	Визначення категорій	Джерело
1.	Кошти	Гроші, капітал, матеріальні цінності.	[19]
2.	Залучені кошти	Кошти, прямо або опосередковано отримані на зворотній основі від фізичних осіб та / або юридичних осіб, отримані залишки фінансових активів, які виникли в результаті здійснення звичайної господарської діяльності в інтересах цих осіб.	[20]
3.	Запозичені кошти	Кошти, запозичені на міжбанківському ринку, у центральному банку або шляхом продажу власних боргових зобов'язань на грошовому ринку.	[21]
4.	Власні кошти	Спеціально створені фонди і резерви, призначені для забезпечення економічної стабільності банку та погашення можливих збитків, які перебувають у користуванні банком упродовж усього періоду його функціонування.	[22]
5.	Активні операції	Операції з розміщення мобілізованих комерційним банком ресурсів у депозити, кредити, інвестиції, основні фонди і товарно-матеріальні цінності.	[23]
6.	Активи	Це ресурси, що контролюються установою банку в результаті попередніх подій і з яких передбачається отримання майбутньої економічної вигоди, яка врешті призведе до потоку грошових коштів для установи	[23]
7.	Пасиви	Кошти банку, які він залучає від заощадників.	[24]
8.	Пасивні операції	Залучення різноманітних видів вкладів у межах депозитних і ощадних операцій, отриманих кредитів від інших банків, емісії різноманітних цінних паперів, а також проведення інших операцій, в результаті яких збільшуються грошові кошти в пасиві балансу комерційного банку.	[24]

готівку, кореспондентський рахунок у НБУ, рахунки в інших комерційних банках, кредитний портфель, портфель цінних паперів, основні фонди, інші активи. Крім того, кредитні операції банків призводять до появи додаткових коштів у пасивах. Усе це вимагає від банку управління активами та пасивами в їх взаємозв'язку як єдиним комплексом банківської діяльності.

Таким чином, з огляду на вищезазначене та спираючись на нормативну базу, ми згодні з визначенням А. О. Єпіфанова, Н. Г. Маслака, І. В. Сала: ресурси комерційного банку – це сукупність власних, залучених та позичкових коштів банку, що перебувають у безпосередньому його розпорядженні і використовуються на його розсуд для здійснення банківської діяльності [25].

Але, зважаючи на мету дослідження, уточнимо дефініцію «фінансові ресурси банку» з позицій логістичної спрямованості формування та розміщення цих ресурсів. Формування та розміщення фінансових ресурсів банку з позицій логістичної спрямованості розглядається як процес управління фінансовими ресурсами банку, як система взаємопов'язаних елементів на всіх етапах їх руху (формування, акумуляція та розподіл) та застосування інструментарію логістики відповідно до стратегії розвитку банку. Обирається конкретний метод або інструмент управління залежно від напрямку логістичної спрямованості формування та розміщення фінансових ресурсів: спрямованого на покращення обслуговування клієнтів, пошук та залучення нових клієнтів; орієнтація на загальну стратегію банку в цілому, а

не на мінімізацію витрат у розрізі окремих ланок банку, забезпечення фінансової стійкості і підвищення конкурентної переваги тощо.

У цьому контексті при вивченні економічної сутності фінансових ресурсів та з урахуванням особливостей формування й розміщення фінансових ресурсів банку з позицій логістичної спрямованості з використанням результатів розвитку наукової думки та банківської практики в дослідженні цієї категорії автор пропонує таке визначення: фінансові ресурси банку – це сукупність власних, залучених та запозичених коштів, що перебувають у розпорядженні банку і використовуються ним з позицій логістичної спрямованості формування та розміщення цих ресурсів.

Висновки. Дослідження сутності дефініції «фінансові ресурси банку» на основі узагальнення теоретичних уявлень та морфологічного аналізу дозволили уточнити її економічний зміст за рахунок включення всіх джерел формування фінансових ресурсів (залучені, запозичені, власні кошти) та врахування їх логістичної спрямованості. Це є важливим та обов'язковим моментом при управлінні ними на рівні окремого банку, що надасть змогу створити науково обґрунтовану класифікацію фінансових ресурсів банку, тому подальші дослідження будуть спрямовані на її розробку та вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Банківські операції : [підруч.] / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін., за ред. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2000. – С. 368.
2. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – Львів : Центр Європи, 1997. – 571 с.
3. Банківський менеджмент : [навч. посіб.] / О. А. Кириченко, І. В. Гіленко, С. Л. Роголь ; за ред. О. А. Кириченка. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2002. – 438 с.
4. Банківська справа : [навч. посіб.] / за ред. Р. І. Тиркала. – Тернопіль : Карт-бланш, 2001. – 314 с.
5. Организация и планирование кредита : [учебник] / Н. Д. Барковский, Т. К. Артемова, А. Т. Застрожнева и др. ; под ред. Н. Д. Барковского. – М. : Финансы и статистика, 1990. – 272 с.
6. Петрук О. М. Банківська справа : [навч. посіб.] / за ред. Ф. Ф. Бутинця. – К. : Кондор, 2004. – 461 с.
7. Алексеенко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики : [монографія] / М. Д. Алексеенко. – К. : КНЕУ. – 2002. – 276 с.
8. Киселев В. В. Управление банковским капиталом (теория и практика) / В. В. Киселев. – М. : ОАО «Изд-во «Экономика», 1997. – 256 с.
9. Костырко Л. А. Управление ресурсной базой коммерческого банка / Л. А. Костырко, Т. В. Пащенко, М. М. Агеев. – Луганск : ВУГУ. – 1999. – С. 22.
10. Антонов Н. Г. Денежное обращение, кредит и банки / Н. Г. Антонов, М. А. Пессель. – М. : АО «Финстатинформ». – 1995. – 97 с.
11. Банковское дело / под ред. О. И. Лаврушина. – М. : Банковский и биржевой научно-консультационный центр, 1992. – С. 120.
12. Федосік І. М. Управління ресурсним потенціалом банку : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.04.01 / І. М. Федосік. – Х., 2003. – 186 с.
13. Довгань Ж. М. Ресурси комерційного банку: формування та управління : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Ж. М. Довгань. – К., 2000. – 19 с.

14. Рисін В. В. Формування та розміщення довгострокових ресурсів банків в Україні : [монографія] / В. В. Рисін, М. В. Рисін. – К. : УВС НБУ, 2008. – 234 с.
15. Коммерческие банки / Э. Рид, Р. Костер, Э. Гилл и др. – М. : СП «Космополис», 1991. – С. 287.
16. Габбард Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка : [підручник] / Р. Глен Габбард ; пер. з англ. ; наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесевич. – К. : КНЕУ, 2004. – 889 с.
17. Синки Дж. Ф.–мл. Управление финансами в коммерческих банках / пер. с англ. с 4 перераб. ; изд науч. ред. Р. Я. Левиты, Б. С. Пинснера.. – М. : Gatallaху, 1994. – 820 с.
18. Роуз П. С. Банковский менеджмент / П. С. Роуз ; пер. с англ. со 2-го изд. – М. : Дело, 1997. – 768 с.
19. Електронний словник. – Режим доступу до докум. : <http://www.slovnuk.net>.
20. Хміль Л. М. Операційний менеджмент у банках : [навч. посіб.] / Національний банк України ; за заг. ред. Л. М. Хміль, Р. Р. Коцовської, Б. І. Пшика. – К. : УВС НБУ, 2007. – 319 с.
21. Кириченко О. А. Банківський менеджмент : [навч. посіб.] / О. А. Кириченко, І. В. Гіленко, С. Л. Роголь ; за ред. О. А. Кириченка. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2002. – 438 с.
22. Банківські операції: [підруч.] / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін. ; за ред. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ. – 2000. – С. 368.
23. Операції комерційних банків / Р. Коцовська, В. Ричаківська, Г. Табачук, та ін. – 2-ге вид., доп. – Львів : ЛБІ НБУ, 2001. – 516 с.
24. Васюренко О. В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків : [навч. посіб.] / О. В. Васюренко, К. О. Волохата. – К. : Знання, 2006. – 463 с.
25. Єпифанов А. О. Операції комерційних банків: навчальний : [посіб.] / А. О. Єпифанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.

Беломестная И. И. Особенности формирования теоретических подходов к определению финансовых ресурсов банка как экономической категории.

Исследована сутність дефініції «фінансові ресурси банку» на основі обобщення теоретических представлений и морфологического анализа, что позволило уточнить ее экономическое содержание за счет включения всех источников формирования финансовых ресурсов (привлеченные, заимствованные, собственные средства) и учитывая их логистическую направленность.

Ключевые слова: фінансові ресурси банку, банк, морфологический анализ, активы, пассивы, средства, банковские ресурсы.

Bilomistna I. I. Features of the Formation of Theoretical Approaches to the Definition of Bank Financial Resources as an Economic Category.

The essence of the definition of “financial resources of the bank” is examined on the basis of generalization of theoretical concepts and morphological analysis in order to specify its economic content including all sources of financial resources forming (attraction, adopting, own facilities) taking into account their logistic focus.

Key words: financial resources of the bank, the bank, morphological analysis, assets, liabilities, funds, bank resources.

Надійшло 12.02.2013 р.